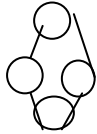

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

Feperueri 25: Sa bula vakatamata na Turaga ko Jisu, [Lede-Lent 2]; Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakatata se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

E na Siga ni Turaga 11 Feperueri eda vakananuma kina na Matalia ni yagoi Jisu; ena Vukelulu 14 Feperueri na Siga Vukelulu ni Dravusa [Ash Wednesday] sai tekivu ni Lede [Lent] na vosa ka vakayagataki vakalotu ena gauna ni kadrekadre [spring se lent]; sa vakayagataki tabakidua na 'lent' ena lotu ka ologi kina na kenai balebale ni 40 na siga [quadragesima vakaLatini, 40 na siga ni lede-lent]. Sa bibi na 40 na siga me vaka na tau ni uca ena waluvu-ena gauna nei Noa. Na nodrau tiko ena ulunivanua ko Sainai na Kalou- kei Mosese. Nai talanoa ni nona veivutuni ko Jona mai Ninive; kei na Nona temaki ko Jisu ni vakarau me tekivutaka na Nonai tavi ni veiqaravi. Sa salavata kei na Yom Kappur ni Lotu vaka-Jiu ena Siga ni Veivakasavasavataki [Day of Atonement: Lako Yani 30:10; V/Soro 11:44ff; 17:11], oqo na gauna ni lolo, masumasu, ka tusanaki nai valavalaca me rawa ni namaki kina na gauna vinaka. Eda sa mai taurivaka na Lotu VaKarisito me gauna ni lolo, masumasu, wili VT, ka vakasamataka talega kina na rarawa, yaluma kei na mate nei Jisu mai na kauveilatai ena vuku ni nodai valavalaca. Eso na Lotu VaKarisito era sa vaka cava na Lent ena Siga Lotulevu ni bera na Siga ni Mate, eso na Lotu ena Vakarauwai ni oti na Siga ni Mate. E sega ni okati kina na Siga ni Turaga [Sunday], baleta ni oqo na siga ni marau, reki ka ni tucake tale kina ko Jisu mai na mate. E tiko e loma na Siga ni kena kacivaki na Lako mai nei Jisu [Annunciation of the Lord] nai ka 25 Maji, oqo nai tukutuku matanidavui mai vua na Agilosu ko Kaperieli, ko ya ni sa 'tina ni Kalou' se tinai Jisu ko Meri [Luke 1:26-38]. Na veimatalotu Vakarisito, era sa vakatoka me dua na gauna ni solevu ka vakananumi kina nai lesilesi ni Kalou vei Meri kei na nona ciqoma ko Meri me tina ni Vakabula kei vuravura. Nida namaka na veilesoni ena gauna bibi oqo ena tekivu ena Siga ni Dravusa, ena kena lotu ena boro e yadreda ena dravusa, ka da cavuta na vosa, "Ko sa buli mai na kuvu ni soso, ko na lesu tale ki na kuvu ni soso." mo vakasamataka ko ya ni ko iko na ka buli ka yalani, ka sa dodonu ga mo veivutuni ka veisautaka na nomu bula ka vakabauta dina sara na Turaga ko Jisu me tui ni nomu bula; ko ya me dina na nomu lotu ka sega ni muri wale tu ga.

Nai Vakatekivu: Kenai Vakamacala lekaleka: I. Ena vosa VakaIperiu na yaca ni vola e dau vakayagataki ga nai matai ni vosa, se vica na vosa enai tekivu ni vola; ka sa yacana kina vaIperiu na 'bereshit' [enai vakatekivu, in the beginning]. Ni vakadewataki ki na vosa vaKirisi ena 250BC/BCE sa vakayagataki kina na 'Genesis' vaKirisi, ka kenai balebale nai vakatekivu [birth se origin], sa ganita vinaka sara na yacana ko ya, ka da taurivaka ena vosa vakaViti, 'Nai Vakatekivu'.

Nai matai ni lima nai vola enai VT, me vaka ea vola ko Mosese, e vakatokai me Penitatuki [Penteteuch: pente-5, teuch- lawa se vunau], ea volai, ni rauta na 1450-1410 BC/BCE. Na wase 1-2 kei 3 sai kau ni VT taucoko [prologue]. Dina ni sa tukuni na gauna e cake [date], ia e nanumi ni qai vakacurumi sara e muri, ia e taumada ga nai tukutuku kei Isireli ka tekivu vei Eparaama, ia sa matata ni yavutaki vinaka nai VT taucoko mai na wase 1-11. Vei ira na dikeva nai VT e vakacokovataki kina na nodrai tukutuku e vica na dauvolavola ka dua na kenai vakaraitaki levu ko ya, ni rua nai talanoa ni veibuli. Dua: ea bulia na Kalou [Elohim] na tamata [human-ha' adam], tagane [ish] kei na yalewa [isha or ishshah], me rau ucu Koya [God's image], enai ka ono ni siga me vaka ga na Nona bulia na veika bula tale eso, [Vakatekivu 1:1-2:4a]. Rua, ea bulia taumada na tagane [man-'ish'], na Kalou ko Jiova [Yahweh] mai na qele [adamah-'kuvu ni soso'], mo dikeva vinaka na vosa vakalperiu me baleta na qele kei na tamata e vure mai na vosa vata 'adam', na kenai vakadewa dodonu me 'qele bulabula'-top soil [2:7], qai buli na yalewa [woman-ishshah], mai na sui ni saresarei tagane [Vakatekivu 2: 4b-7]. Sa wase vakarua nai Vakatekivu: 1-11, nai talanoa ni buli kei vuravura kei na tamata se vuda. Ko Atama, mai na vosa 'adamah' e rawa ni kenai balebale na qele-soil, ground, or land. Na tagane qai yacana sara e muri ko Atama, me vaka ni a solia na Kalou, kei Ivi [o koya e solia na bula-life bearer], ni sa buli koya oti na Kalou mai na sui ni saresarei Atama [Vakatekivu 3:20]. Na bula ni tamata, na curu ni valavala ca, se na talairedre ni tamata; ka la'ki tini sara enai tekivu ni nona kacivi ko Eparaama [Eparaama]. Vakatekivu 12-50 nai tukutuku kei Isireli ka tekivu vei Eparaama, kei na Nona yalataka na Kalou ni dei tu ga na Nona kauwaitaki ira na Nona tamata ka tawa mudu. Na vosa "genesis" ena vosa vaKirisi, se 'origin,' se 'beginning,' sa vakadewataki vaka Viti mei "vakatekivu;" baleta ni soqoni vata kina nai tukutuku ni kena tekivutaki na vuravura, nai vakatekivu ni veimatatamata e vuravura, kei nai vakatekivu ni matatamata na Isireli. E levu nai vola era sa mai cokativata, ia sa na matailalai sara ke vakadikeva ko ya; ia sa rauta ga meda kila ni tu eso na vakatataro me vaka ogo: "O cei koi keda? Eda lako mai vei? Eda lako tiko ki vei? Sa sauma na veitaro kece ogori na veivola ogo. Sa na uasivi ga meda tekivu Vua na KALOU, nai tekivu ni veika kecega, ogori na vanua e tekivu kina nai Vakatekivu, ka meda tekivu talega kina. Meda wasega vakarua nai vola ogo:1. Nai Vakatekivu 1-11 sa baleta na buli ni tamata se nai tekitekivu ni tamata me yacova sara na gauna nei Eparaama. Na veika kece e bulia na Kalou sa vinaka, ia koi rau nai matai ni tamata se vuda ko Atama kei Ivi erau a talairedre Vua na Dauveivuli, na Kalou, ka vakavurea mai nai valavalaca ki vuravura. Ni sai valavalaca na tamata, sa lewa na Kalou me luvuca na vuravura (waluvulevu) me ra rusa na tamata kecega, ka vakavo ga na Nona tamata yalodina ko Noa kei iratou na lewe ni nona vuvale. Ko iratou duaduaga ogo eratou qaravi Kalou, ka vakaraitaka vei iratou na Kalou meratou taya se tara e dua na waqa vakaitamera, ka meratou vodo kina kei na yarua na veimataqali manumanu kecega, se na veika bula kece e vuravura. Ni oti na uwaluvu era sa tubu tale mera lewe vuqa mai na lewe vuravura ena gauna ko ya; ka sa yaco mera duiveiseyaki na kawa tamata ka lewe vuqa era sa vakanadakuya na qarava na Kalou nei Noa. 2. Na vo ni vola, Vakatekivu 12-50 nai talanoa baleti Eparaama kei na nona vuvale, ka sa digitaki koya na Kalou me tekivutaka na matatamata digitaki. Sa veisau kina na yacai Eparaama me Eparaama kei na yacai watina ko Serai me ko Sera. Erau sa qase sara na veiwaitini ka rau sega ni vakaluvuni, dina ga ni sa yalataka vei rau na Kalou ni na levu na nodrau kawa, ka sa solia na nodrau vanua, ka rau na vu ni vakalougatataki. Era na vakalougatataki talega kina na veimatatamata kecega e vuravura. Erau a toki ki Kenani ko Eparaama kei Sera ki na vanua e yalataka vei rau na Kalou. Sa qai vakalougatataki rau na Kalou ena nona a qai sucu na luvedrau ko Aisake ni rau sa qase sara. Ko Aisake e rua na luvena ko Jekope kei Iso. Ni la'ki cava nai vola ni sa tiko mai Ijipita ko Jekope kei iratou na luvena e 12 kei ira na nodratou dui leweni vuvale kecega. Edua vei iratou na luvena ko Josefa, ea la'ki yaco sara me kovana mai Ijipita. E vakabauta ko Josefa ni na dina tikoga na Kalou ena Nona vosa ni yalayala vei ira Nona tamata. Ni bera ni mate ko Josefa, ea vosa ni tatau vei iratou na tacina kei na tuakana, "E na sega ni balavu sara na noqu bula sa vo. Ia ena maroro kemuni na Kalou ka na kauti kemuni tani mai Ijipita ki na vanua ea yalataka vei Eparaama, Aisake kei Jekope" [50:24].

Vakatekivu 17:1-7.15-16 [wilika taucoko na wase 17: 1] Na Lesoni ena macawa sa oti nai matai ni Lede [Lent I] eda raica ka vakasamataka kina na veiyalayalati ni Kalou kei Noa. Sa vaka talega kina enai Vakatekivu 17:1-7, 15-16, e dauvakayagataki talega ena gauna ni Lede [karua ni Lede 2], ka dautukuni kina na veiyalayalati ni Kalou kei Eparaama: Taumada sa vakabibitaka na Kalou vei Eparaama, "Koi au na Kalou Kaukauwa: me dodonu na nomui valavala vei au, ka mo kakua ni cala...." Ko ya nai vakasala ni Kalou ena nodrau veiwekani kei Eparaama, [se tamata kecega]. Sa tukuna vakarua na Kalou na veiyalayalati ogo [Vakatekivu 12: 1-2], eke sa qai vakamatailalaitaka me sa vakayacori sara: 1. Ena solia na Kalou me levu na nona kawa; 2. Ena levu na veimatanitu era tubu mai vua; 3. Ena solia na Kalou na vanua ko Kenani ki na nona kawa mera taukena; 4. Sa veisautaka na yaca Eparaama me Eparaama [tama ni lewe vuqa]. 5. E yalataka talega vei Sera, sa veisau na yacana mai na Serai ki na Sera [tina ni lewe vuqa]. II. Sa vakayacora na Kalou na Nona veiyalayalati kei Eparaama, ena nodra cilivi na gonetagane. Sa sega ni bibi sara nai vakatakilakila, se na cilivi, ia sa ka bibi ga na Nona Vosa na Kalou kei na

talairawarawa nei Eparaama. [Raica tale na veiyalayalati kei Noa ka sa kena i vakatakilakila na drodrolagi]. Ni sa talairawarawa ko Eparaama sa vakuria na Nona veivakalougatataki na Kalou. Sa solia vua na Kalou me veikuritaki na nona kawa [heirs]; ka soli vua na vanua kei nai yau [property], se me vutuniyau [wealth]. Sa daumacala ena veidinadinati ena veivoli [agreement, dau vakayagataki talega na vosa ‘a testament’ se veiyalayalati, me vaka e vakayagataki enai Vola Tabu Makawa; ia, enai Vola Tabu Vou, e vakayagataki na contract-conitaraki, kei na ‘consent form’ me sainitaki, ‘MOU’-Memorandum of Understanding.... Sa vakayagataki na veivosa ogo ena gauna ni kua,]; me vaka ni dau soli mai na ka eda vinakata ka soli lesu yani nai yau e veiganiti me kenai sau. Na veiyalayalati ogo kei na Kalou e laurai kina na vakaitamera ni vei ka ena solia na Kalou kei na lailai walega ni ka e solia na tamata, ko ya ena nona ‘VAKAROROGO, VAKABAUTA ka vakayacora na Loma ni Kalou. Sa matata sara ni rua na yasa ni veiyalayalati ogo: Ai matai, na Nona yasana na Kalou—me vaka eda kila ni sa dina tu ga ka sega ni veisau; nai karua, na noda yasana na tamata, oi keda eda sa sega ni dau dina sara ena kena maroroi ka vakayacora na nodai tavi Vua na Kalou. Na vakasama e rua ogo sa dei tu ga ena veiyalayalati kei na kena muri tiko mai me yacova sara na Veiyalayalati Vou. III. A cava nai balebale ni cilivi me vaka sa vinakata na Kalou ena Nona yasana ni veiyalayalati: 1. Me sai vakatakilakila ni talairawarawa kei na vakarorogo; 2. Nai vakatakilakila ni ra sa vakadeitaka na nodra dinata na nodra veiyalayalati [covenant people]. Era sa cilivi talega ko ira kece na tagane era tiko ena vuvale ka ra okati kina na bobula. Na nodra sa cilivi sa ka ni bula taucoko, ka sa sega ni rawa ni yakasukai tale. Sa vakadeitaki ni ra sa Jiu ka tawa mudu, ka ra sa duidui kina mai vei ira na tu voliti ira, se ko ira na ‘tawa cili’; 3. Sai vakatakilakila ni ‘musuki vakadua’ [cutting off] ni veika makawa, bula makawa, sa curuma e dua na bula vou ni veiyalayalti kei na Kalou, ko ya me ra laurai vata kei na Kalou, [na vakasama sa vakayagataka ko Paula: Roma 2:28-29; Kalatia 2:11ff, enai nonai vola enai VTV]; 4. Sa vukea talega na bula ni yago [dina ga ni sa veiletitaki ena gauna ogo]. IV. Tikina e 15-16: Sa vakasucuma ko Serai [quarrelsome-dauveileti] na luvena ko Aisake [a kenai balebale na dredre–laugh]; ia ea qai veisau me yacana ko Serai me SERA [princess-ranadi], baleta ni sa vakalougatataki koya na Kalou, me tina ni veimataniitu [mother of many nations], kei na nona kawa talega ena lako mai vua na tui ni veimataniitu [kings of nations]. Sa matata sara ni veiyalayalati kece ni Kalou kei Eparaama, e sa vakalougatataki talega kina ko Sera...sa bibi na tikina ogo.

B. Same: Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula ena vakavuvale kei na lotu mera daulagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasogonivata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, kei na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega nida raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veilutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-4I ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai Vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko

Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42-72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavou tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na yacana tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa waveliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 111 mai nai ka lima ni wasewase sa matata ni sa Same ni vakavinavinaka kei na vakarokoroko Vua na Kalou, me vaka ni vakabauta na tamata na cecere ni veiqaravi kei na loloma ni Kalou.

Same 22:23-31: Na Same i Tevita; na tikina rogolevu na tikina 1, ni a cavuta ko Jisu ena Nona vutugu mai na kauveilatai [Maciu 27:46; Marika 15:34], ena qai golevi ena Siga ni Mate. Ena macawa ogo eda na raica mada ga na tikina 23-31 sa semati mai na gauna ni rarawa, yaluma ki na gauna ni reki kei na marau. Ko ira era rerevaka na Kalou, era na vakacaucautaki Koya. Sa kacivi ira taucoko na Isireli na Kalou, ena sa dausoqoni vata mera vakacaucautaka na Kalou ogo, baleta ni sa daurogoca na nodra tagi yadua, ka sa dautuberi ira mai na buca ni mate ki na bula. II. Ni ra sa dauqarava na Kalou na Nona tamata, sa daudina na Kalou ka vakalougatataki ira na tamata kecega. Sa dauvakani ira, ka ra sa kila kina na tamata nai tovo ni Kalou; era na dauvakauqeti me ra na qaravi Koya duaduaga se mera so-Kalou vei Jiova ga [Yahweh]. Na tikina 28 sa matata vinaka ni Kalou ogo sa tu vua na lewa ki na veimatani kecega e vuravura [...you are in control, the ruler of all nations]. III. Sa bibi na noda dina kei na noda qarava na nodai tavi Vua na Kalou. Meda vakadewataka yani ena noda nanumi ira na gone lalai kei ira sa bera ni sucu mai. Ena vakatau vei ira na qase nai vakarau ni bula era na sotava ena veigauna mai muri. Ni ra dina enai tavi ni veituberi vei ira na lalai mera kila na Kalou, ka solia nai vakarau vei ira ena bula dodonu, dina, savasava, era na muria na gone ka ra na tubu cake enai vakarau ni bula e veiganiti ka vaKalou. III. Ko ira na lalai mera rogo mai na gusuda ka raica ena noda dui bula na vosa kei nai vakarau vaKalou mera vuli mai kina. Ena yaco oqori me nodrai vakarau ni ra sa levu cake. Ena sala oqori sa na tomani kina na kawa tamata e kila na Kalou. Ia, ni ra sa gole tani, sa na macala kina ni sa na muduki talega na bula vaKalou enai taba tamata ka muri mai.

C. Ai Vakamacala me baleta nai Vola ki Roma: [wilika nai vakamacala enai vakadewavou ni Vola Tabu [FNV]: Nai vola nei Paula vei ira na kai Roma ka volai mai Koronica [57 AD/ACE] ni vakarau gole tiko ki Jerusalemi me kauta kina nai lavo me vukei kina ko ira na dravudravua ka lewe ni lotu mai Jerusalemi. Sa nonai naki me qai lako ki Roma ni oti na nona kaulotu ki Sipeini (Spain) [Roma 15:23-28]. Taumada sa tukuni koya ena nonai tutu kaukauwa vakaiapositolo kei na nona digitaki me vunautaka nai Tukutuku Vinaka [1:1], dina ga ni se bera ni butuka na koro levu ko Roma, ia sa kilai ira e lewe vuqa sa lotu [15:22-16.21]. Nai naki cecere ni nona vunautaka nai Tukutuku Vinaka, “Niu sa sega ni maduataka nai tukutuku vinaka kei Karisito ni sai koya ogo na kaukauwa ni Kalou me vakabulai kina ko ira yadua era sa vakabauta, sa liu vei ira na Jiu, vei ira talega na matanitu tani.” Sa vakadeitaka vei ira [keda] kece na wilika nonai vola, “ni sai valavalaca ko ira kecega na tamata ka ra sega ni yacova na ka e vakarokorokotaki kina na Kalou” ia sa solia nai nuinui vou, “era sa vakadonui walega ena nona loloma ni sa volia na bula ko Jisu Karsito...” [wilika sara na 25-26]. Era sa talaidredre na Jiu ena muri Lawa kei ira na matanitu tani era sa sega ni kauwaitaka ni dua na Kalou, dina ga ni sa dau vosa na Kalou ena veisala e vuqa me tukuna kina na nona bula kei na nona dina [1:18-3:20]. “Ia sa qai vakatakila mai ena gauna ogo na veika sa veivakadonui kina na Kalou” sa ciqomi keda ena vuku ni noda vakabauti Jisu Karisito...meda kila ni Kalou ogo sa ciqomi keda taucoko sara, ka uasivi mai na nodra veiciqomi e so, ena vuku ga I Jisu Karisito, ko koya sa veiciqomi ke da sa vagalalataki keda mai nai vesu ni valavalaca [3:21-24]. Na Kalou ogo sa soli Jisu me mate ena mate e dodonu meda mate kina, ia sa vakaturi koya cake tale mai na mate me rawa kina noda tu doudou se ciqomi mai vua na Kalou [4:25]. Nai tinitini ni vosa ogo nei Paula [16: 25-27] sa raica ko Paula ni ko Jerusalemi na koro liu ni Lotu vakaJiu, vakalotu, sa raici Roma ni sa koro liu ni veika vakapolitiki, vakaitikotiko kei na veika ni bula vou se bula toro cake. Sa vakadeitaka kina ni bibi sara me tinia nai vola vei ira na Lotu VaKarisito ka me vukei ira ena kena dewa yani nai Tukutuku Vinaka ena veivasai vuravura kei ira na veimata tamata dui kaikai. E levu na Jiu era sa lotu vaKarisito mai Roma kei ira na kai matanitu tani era

sa lotu talega. E na wase 16 sa cavuta na yacadra e so na lewe ni lotu VaKarisito. Oqo e dua nai vola ka tuvai vakamatau ka tusanaka kina ko Paula na nona vakabauta.

I. Roma 4:13-25: wilika mai na 10-13 sa dusia ko Paula ni cilivi [ritual of circumcision] e sega ni solia vei Eparaama e dua na veivakalougatataki, ia e kauti koya ga yani ki na nona vakadeitaka na nona VAKABAUTA na Kalou. Na cilivi nei Eparaama qai vakayacori ni sa yabaki 99, ia na nona kacivi ena nona sa vakabauta na Kalou dina ko Jiova, ea yaco ni sa qai yabaki 75, [raica Vakatekivu 12:1-4; 17:1-14]. Sa liu sara na nona vakabauta, sa qai ka e muri na nona cilivi. Oqo na vuna sa rekitaka kina na Kalou na vakabauta nei Eparaama, ka sega na nona cilivi, oqo na tikina era vakabibitaka na kai nona, se ko ira na Jiu. **II. Sa dusia tikoga ko Paula na bibi ni Vakabauta, baleta ni vakabauta ga sa vakabulai keda.** Me vaka beka oqo na kenai vakarau [formulae]: Vakabauta taudua ga + sega na kenai kuri se 0 = Bula [FAITH + zero = LIFE] ka sega ni: Cilivi + vakabauta = sega ni solia na BULA; se Caka vinaka + vakabauta = sega ni solia na Bula; se Dauloloma + vakabauta = sega ni solia na BULA. Sa yaga eso nai vakarau vinaka oqo ena bula me vaka na loloma, na dina, na vosota...era sa vua ga ni vakabauta. Sa bibi ga meda kila ka vakabauta ni da sa vakabulai ga ena vuku ni vakabauti Jisu Karisito, — qai wiliki Jemesa talega ena nonai vakamacala me baleta na Vakabauta kei na Cakacaka [Faith and Work], ko Paula sa vakabibitaka sara na vakabauta... [we are saved by faith alone]. **III.** Sa yalataka na Kalou ni na tama ni veivanua ko Eparaama [Vakatekivu 17:2-4] ka na vakalougatataki na veivanua kecega ena vukuna, [Vakatekivu 12:3]. Eda kila ni mai vakataucokotaki na vosa ni yalayala oqo vei Jisu, me vaka ni lako mai ena kawai Eparaama. **IV.** E sega sara ni vakatitigataka ko Eparaama na vosa ni yalayala ni Kalou vua, dina ga ni yalani kai tamatai valavalaca, dina ga ni tu vua na yalomatua, vuku kei na vinaka ni bula vakarorogo, ia sa vakadeitaka tikoga na nona vakabauta na Kalou. Na bula nei Eparama sai vakadinadina matata ni Vakabauta kei na kena cakacakataki. Ke a vakararavi ga ena nona kaukauwa, nonai yau kei ira na tamata ka tu wavoliti koya, ke a dredre sara me nona na vanua vou, ia sa soli ga vua baleta ni dei tu ga na nona vakabauta. Sa waraka na Kalou me vakayacora na Nona vosa ni yalayala. **V.** Sa tinia ko Paula ena nona vakabibitaka na Vakabauta. Nida sa vakabauta sa na yaco e dua na veisau levu. Ni da solia vei Karisito na nodai valavalaca ena vuku ni noda vakabauta, sa na solia vei keda na Kalou na Nona savasava, kei na Nona dodonu ka bokoca na nodai valavalaca, [2 Koronica 5:21]. E sega ni dua na ka eda na cakava rawa meda rawata kina na veivakabula se veisereki cecere oqo. Na loloma ga, ka sa rawa ga ena Nona vakayacora ko Karisito ena vukuda. Sa dua nai solisoli vakaitamera oqo ni Kalou vei Jisu [was credited to him as righteous...but also for us...to whom God will credit righteousness—for us who believe in him]. Na ka sa okati [credit] me nei Jisu, sa mai okati [credit] me noda talega ena vuku ni noda vakabauti Jisu ka tucake tale mai na mate. Sa vakamatatataka sara vakavinaka ko Paula ena Roma 6:23, *”Ni sai sau ni valavalaca na mate, ia sai solisoli ga ni Kalou [free gift of God] na bula tawamudu ena vukui [ni vakabauti] Jisu Karisito.”* Eda na vakaivotavota talega ena Nona tucake tale mai na mate. Sa ka ni rarawa ga ni levu vei keda eda ‘marautaka’ se lasava tikoga na noda bula enai valavalaca. Lesu mai vei Jisu, mo na Bula!

D. Na Kosipeli nei Marika: *1. Na Kosipeli suivata: Ko Marika, Luke kei Maciu sa dau vakatokai me Kosipeli Suivata [Synoptic Gospels]. Ko ya meratou raici vata ka vakatautauvatataki, sa matata ni a matai ni tukutuku ea volai baleti Jisu Karisito nai vola nei Marika. 2. Nai vola nei Joni Marika: Sa laurai ni ratou okati vata ko Marika, Luke kei Maciu, e vuqa nai talanoa e tautauvata, ka vakauasivi ni so nai talanoa e tautauvata na vosa e vakayagataki me vaka na Vakani ni*

5000 [Marika 6:30-44; Maciu 14:12-21; Luke 9:10-17], se na nona vakabulai na wamalai, sa tautauvata vinaka na kena vosa, ka okati kina na vosa e viribai, {in bracket}, [Marika 2:1-12; Maciu 9:1-8; Luke 5:17-26]. Sa rawa ga nida kaya ni ratou tautauri mai na dua ga nai vurevure, se e rua vei iratou e tautauri mai na kena ea volai e liu, ko ya nai vola nei Marika. Sa matata sara ni koto e matadrau ko Maciu kei Luke nai vola nei Marika, erau qai vola na nodrau Kosipeli. Ni ko dikeva vakamatailalai ko na raica kina ni sivia na veimama ni tukutuku nei Marika e laurai ena Kosipeli nei Maciu kei Luke [mo qai vaqara ko ya]. 3. O cei ko Marika ka vola nai vola? Na luvei Meri e dua na marama toka vinaka mai Jerusalemi, na nodrau vale sa nodratou soqosoqo na tisaipeli nei Jisu, [Cakacaka 12:12]; na vale erairai ea vakayacori kina na Kana vata ni Lako Sivia, ka a sovaraki talega kina na Yalo Tabu. Ogo talega na vale ea sota kina ko Jisu kei iratou na tisaipeli ni sa tucake tale mai na mate, me vaka eratou a vakatitiqataka ga na tisaipeli! E wekai Panapasa ko Marika, ka veitokani kei Paula e nai lakolako ni kaulotu, ea vakavuna talega na nodrau tawase ko Paula kei Panapasa [Cakacaka 13:13], ia e muri sa yaco me dua nai tokani nuitaki nei Paula [Kolosa 4:10; 2 Timoci 4:11]. 4. Nai vurevure ni vola nei Marika: Ko Papaiasi [ni voleka ni cava na yabaki 200 AD/ACE], ea kaya ni kauta mai ko Marika na nonai tukutuku mai vei Pita [I Pita 5:11], ka vakatoka me 'luvequ'. 5. Tinitini ni Vola: E tini koso nai vola ena 16:8? Rairai sa mate ko Marika, se ea kama na kenai otioi ena kena kama ko Roma ena 65 AD/ ACE, na gauna talega e nanumi ni a volai kina nai vola. 6. Nai naki ni vola nei Marika: nai naki nei Marika me tukuni Jisu me vaka na nona vakadinadinataka ena nona bula ni sai Jisu na Karisito na Turaga. Eda sa raici Marika ni lade sara yani ki na veika bibi me tukuni Jisu, ko ya na nona vakarautaka na Nona yaco mai ko Joni, sega ena Nona sucu mai Peceliema me vakataki Maciu kei Luke. Sa tarava na nona tukuni Joni na Dauveipapitaisotaki sa vakabibitaka na Veivutuni me uto ni nonai tukutuku, ka tolu na kenai kalawa: matai, na nomu vakatusai iko ni ko sa cala; karua, mo vakatusai iko vua se vei ira ko cala kina; katolu, na nomu vakatusai iko Vua na Kalou. Ko Joni sa veipapitaisotaki ena wai, ia ko Koya e muri mai [Jisu] ena veipapitaisotaki ena Yalo Tabu. Na papitaiso nei Jisu [raici talega na Maciu 3:13-17; Luke 3:21-22]: Sa talei ena bula nei Jisu ni sa talairawarawa, vakarorogo me papitaisotaki Koya ko Joni, sega ni baleta ni valavalaca ko Jisu, ia me muria ga na kenai vakarau; sa sala ga ni Nona vakayacora na Nonai lesilesi. Sa oti ogo e 30 na yabaki ni Nona bula ena cakacaka vakamatai mai Nasareci, ia sa dei tu na veikacivi Vua ka sa kila vinaka tiko. Ia ena gauna cava? Ko Joni sa vakaraitaka Vua na gauna ogo me Vakatulewa kina [making his decision], me biu na cakacaka mai Nasareci me sa qarava nai tavi ea kacivi kina mai Vua na Kalou, ko ya me mai vunautaka, vakatavuvulitaka ka bulataka na Matanitu ni Kalou. Ni sa papitaisotaki oti, sa rogo mai na domo ka sa vosa mai vakadodonu vei Jisu [direct] 'Ko iko na noqu Gone ni Toko...' Na Yalo Tabu sai vakaraitaki ga ni kaukauwa sa soli vei Jisu me qarava rawa kina na Nonai tavi bibi. Sa cakacaka na Yalo Tabu me 'vakauti Koya vakasauri' [thrust Jesus], ka vakarautaki Koya ena veiqaravi ena 40 na siga. Sai yaragi bibi ni Nona veiqaravi ko Jisu ko ya na Nona vakasinaiti ena Yalo Tabu [raica talega na Luke 4:18-19].

I. Marika 8: 31-38 [raica talega na Maciu 16:13-20; Luke 9:18-20]: Eda tiko enai karua ni macawa ni Lede [Lent], eda na goleva ka vakasamataka na bibi ni Nona sa vakanamata ko Jisu ena rarawa, yaluma kei na mate sa tu e matana, ko ya na kauveilatai kei na noda liaci keda na tamata ka valataka meda veisautaka na noda bula. Eda sa raica oti na veipapitaisotaki nei Joni me baleta na veivutuni, ia eda raica eke ni curuma talega ko Jisu na katuba ogo ni papitaiso, dina ga ni sega ni valavalaca ko Koya. Sa tekivutaka ko Jisu me vunautaka ni sa kauta mai na Matanitu ni Kalou, ka sa mai vakaraitaka ena Nona veivakabulai, ka vunautaka na vakabauta na Kalou kei na bula vou. Eda sa raica oti na Matalia ni Yagoi Jisu mai na ulunivanua kei na veivakadeitaki ni sa Luve ni Kalou; ka sa mai kacivi keda meda vakarorogo Vua, '...ogoga na noqu Gone ni Toko dou rogoci koya'. Ena gaunisala, ena veidelana mai Sisaria-Filipai [8: 27-30], ea vakatarogi iratou na Nona tisaipeli, se vakacava na nodra nanuma na tamata se ko cei ko Koya [Jisu]? Na veiyaca eso me vakataki Joni Dauveipapitaiso, Ilaijia, se dua tale na parofita, kei ira tale eso ka ra tukuna na tamata. Na yaca kece era nanuma na tamata sa dusia ga ni ko ira kece oqori era tamata ni Kalou, ka ra sa liu yani, ka salavata kei na totoka ni nodra veiqaravi. Oti sa qai tarogi iratou vakadodonu ko Jisu, se ko cei ko Koya? Ko Pita ga ea tusanaka ni: "Koi kemuni na Karisito!" [ena vosa vaKirisi 'Karisito,'ena vosa vaIperiu 'Mesaia'] era

namaka tiko na Isireli me mai sereki ira ena veivakolonitaki se veivakabobulataki nei Roma. II. Sa tomana ko Jisu ni soqoni ira na lewe vuqa kei iratou na Nona tisaipeli ka dusia vei ira nai balebale ni muri Koya. Meda dikeva mada vakalalai na veitikina bibi oqo:

1. Tikina 31-33 [wilika na tikina]: Ni toso tiko na Nona veivakavulici sa vakaraitaka vakadodonu ko Jisu ni Karisito ga eratou sa qai vakadinadinataka ka tusanaka oti, “sa kilikili kaya na Luve ni Tamata,” [’Luve ni Tamata’, raica na Isikeli , ko Koya ga na Mesaia], me na vakamatei talega, ia ena tucake tale mai na mate. Ni rogoca ga ko Pita, sa macala ni sa cakacakataka sara ni sa sega ni salavata kei nai nuinui era vakabauta voli na mata tamata na Isireli, ko ya na Mesaia ena mai veisereki, e turaga qaqa me vaka na turaganivalu ena valuti ira ka vakadrukai ira na nodra meca, ko ya ko ira na veivakabobulataki tiko, sai ira ga na kai Roma. Sa macala ni rarawa ko Pita ka tekivu me vunauci Jisu ena vakasama oqo...[*sa duidui dina na vakasama raraba vakaJiu ena gauna ko ya, me vaka eratou vakadeitaka na tisaipeli, ka duidui sara mai na vakasama vakaMesaia e vakaraitaka vei iratou ko Jisu*]. Sa vuki tale ko Jisu ki na matadratou na tisaipeli ka vunauci Pita, “*Lako tani ki dakuqu Setani; ni ko sa sega ni vakananuma na ka ni Kalou, na ka ga ni tamata*.” Sa vakayagataki Pita ko Setani me kauta tale mai na veitemaki ea yaco vua mai na veikau, [Maciu 4:1-11; Luke 4:1-13; Marika 1: 17]. Sa matata vei Jisu na sala me rawai vuravura kina, ko ya me muria na sala vaKalou ki na kauveilatai. Ea vakayagataki Pita na Kalou me tusanaka ni sai Jisu ga na Karisito, na Luve ni Kalou Bula. Ia, ko Pita talega ea qai temaki koya na tevoru ka saqata kina nai naki ni Kalou me baleti Jisu. Na ka ea yaco oqo vei Pita, e rawa talega me yaco vei keda na tamata vakabauta ena gauna oqo, ka sa dodonu meda qarauna na noda bula mai na noda temaki meda cavuta se cakava eso na ka e sega ni va-Kalou, ka veivakacalai ki na bula vakatamata.

2. Tikina 34-35 [wilika]: a. Sa tukuna sara vakamatata ka vakadodonu ko Jisu ni sega ni ka rawarawa na muri Koya. Me vaka ni sa dusia vei keda: ‘*Ke dua e via muri au, me kua ni muria na lomana, ia me colata ga nona kauveilatai ka muri au*.’ E sega ni sala rawarawa, ko na sotava na ka dredre, na vakacacani, mavoa, vakamaduataki, kana vakaca, ka moce vakaca...na cola kauveilatai, ko ya na vakamaduataki, na rarawa ka yaco ki na mate. Vei ira era saqata na Matanitu ko Roma, sa vakayagataki vakalevu nai matemate oqo, na lauvako ki na kauveilatai. b. Ni kacivi keda ko Jisu meda muri Koya, ka colata na noda dui kauveilatai, sa sega ni vosa walega, ia sa vakaraitaka talega ko Koya na kena sala. *E muri ga ea qai vakadinadinataka ko Jisu ena Nona colata na Nona kauveilatai ki Kalivari me solia kina na Nona bula, me mate ka meda bula koi keda mai na nodai valavalaca*. Sa sega sara ni veivunauci vakai Rakasala, ia sa dusia ka vakayacora na ka ea vosataka. *Raica Vinaka, ni ko iko ko sega ni colata na kauveilatai nei Jisu, ko Jisu ga e colata na Nona kauveilatai; ia, ko iko ga mo colata na nomu kauveilatai!* Sa kaya vakamatata ko Jisu ni dua e gadreva me Nona tisaipeli me ‘*kua ni muria na lomana*.’ Ia, me vakaio ena ka e vinakata ko Jisu, ka vakasega ena ka e vinakata me nona ga, se me rawata. Eda sa sega ni bula e vukuda ga, ia meda sa taura nai bole nei Paula, ‘*sa sega ni koi au sa bula tiko, na Karisito ga sa bula e lomaqu*.’

3. Tikina 36 [wilika]: Ni vakayagataki eso na ka, ena qai

vakalevutaki, ia ni maroroi eso na ka, ena yali ga vakasakasaka. Nai talanoa ni taledi sa dusia na vakasama oqo [Maciu 25:14-30; Luke 19:11-27]. Na bula e vakayagataki ena vukudra na tamata, ena vakalevutaki, se vakatitobutaki me yaga sara vakalevu. Na bula e maroroi ga me yaga vei iko taudua ga ena gogo ga, ko na oca mai ka vakayalia. Ia, na bula e vakayagataki ena vukudra na tamata, ena yaga tikoga, oqori na sala ena vakalougatataki kina na bula, ka sa sala vaKalou. 4. Tikina 37 [wilika]: Sa taroga tiko ko Jisu, “Evei na vanua ko sa vagolea tiko kina na nomu bula? Kevaka ko vakayagataka tiko na nomu bula ki na veika e sega na betena, ko sa vakaloloma, ni ko na qai liaci iko, sa bera. Nanuma na veika oqo: a. E rawa vei iko mo volitaka na nomu dodonu kei na dina, ka vakatulewa mo bula lawaki mo rawa ka voli kina. Mai muri na Kalou ga na Daunifika [Auditor] e raica tiko na nomu bula taucoko, mo qarauna, [me vaka na Balance Sheet]. b. Ena rawa vua na tamata me volitaka na veika talei ni nona bula, nai tovo, nai valavala vaKarisito e taukena ena nona bula taucoko; ka vakakina nai tovo vou tale eso me rogo ka dokai kina. E sega ni taro: A cava e nanuma na tamata me baleta nai kalawa au sa vakayacora oqo? Na taro dina oqo: A cava e nanuma na Kalou me baleta nai kalawa au sa vakayacora oqo? E sega ni ka bibi na vakatulewa ni tamata, ia sa bibi ga na nanuma ni Kalou. c. Na tamata e rawa ni soli bula ena dua ga na ka caca wale me rogo ka dokai kina, ia sa sega ni soli bula ki na veika yaga ka tawa mudu. d. E muri ga, na tamata dina ka vaqara na vinaka kei na dina ni Kalou, ena raica tiko na veika kece ena rarama ni Kalou. O koya ga oqo ena maroroya na nona bula ka sega ni vakayalia. 5. Tikina 38 [wilika]: Sa kila ko Jisu ni sa tu e matana na kauveilatai, ena lakova na kena sala, ko ira era muri Koya mera na lakova talega. Ko ya ga na kena sala [Kaya ko Jisu, Koi au na sala, na Dina, na Bula...], sega tale ni dua na sala takoso. Ko ira era muria na sala Vaka Jisu, sa tu e matadra na lagilagi, ka ra sa rekitaka na nodra Turaga ko Jisu me na tukuni ira ena mata ni Kalou. *Ia, ko ira era muria ga na lomadra se muri cala, era sa vakaraitaka tiko ena matana votu na nodrai valavala. Ke ra vunitaka tiko se bula veidabui, sa kilai ira vakavinaka ko Jisu ka ni sa sega ni dua na ka e vunitaki ena Matana. Sa ka ni rarawa ni na maduataki ira talega ena Matai Tamana, ka Tamada talega. Sa tikina bibi sara oqo!*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovelea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola ko ya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? Qai raica sara na kenadui balebale? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na "a" "b" "c" lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: "Au a lako!" [past], "au sa lako!" [present] kei "au na lako!" [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna ko ya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna oqo mo tovelea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na

kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N,Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo